

MASTEROPLEIDING ARBEIDSRECHT

ERASMUS SCHOOL OF LAW

ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0659

© 2018 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

RAPPORT OVER DE MASTEROPLEIDING ARBEIDSRECHT VAN DE ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDING	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	5
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	5
WERKWIJZE VAN HET PANEL	6
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL	10
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING	12
BIJLAGEN	21
BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN	23
BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	25
BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES.....	32
BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN HET PROGRAMMA.....	34
BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA	35
BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	37

Dit rapport is vastgesteld op 28 september 2018.

RAPPORT OVER DE MASTEROPLEIDING ARBEIDSRECHT VAN DE ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 19 december 2014).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDING

Masteropleiding Arbeidsrecht

Naam van de opleiding:	Arbeidsrecht
CROHO-nummer:	60222
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie(s):	Rotterdam
Variant(en):	voltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	03/07/2019

Het bezoek van het visitatiepanel Rechtsgeleerdheid aan Erasmus School of Law van de Erasmus Universiteit Rotterdam vond plaats op 13-16 februari 2018.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Erasmus Universiteit Rotterdam
Status van de instelling:	bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets:	positief

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 7 augustus 2017 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de masteropleiding Arbeidsrecht beoordeelde bestond uit:

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker, emeritus hoogleraar Internationaal Institutioneel Recht aan de Universiteit Utrecht [voorzitter];
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert, hoogleraar Staatsrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen [vice-voorzitter];
- Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos, emeritus hoogleraar Strafrecht aan Tilburg University;
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers, hoogleraar Belastingrecht aan Tilburg University en voormalig Lid van de Eerste Kamer;
- Prof. dr. mr. A.L.B. (Aurelia) Colombi Ciacchi, hoogleraar Law and Governance aan de Rijksuniversiteit Groningen;
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad, senior raadsheer bij het Gerechtshof Amsterdam;
- Em. prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen, emeritus hoogleraar Vermogensrecht en Privaatrechtsgeschiedenis aan Maastricht University;
- D.H. (Danielle) Arnold LLB, masterstudent Legal Research aan de Universiteit Utrecht [studentlid].

Het panel werd ondersteund door dr. M.J.H. (Marianne) van der Weiden, die optrad als secretaris.

De curricula vitae van de panelleden zijn opgenomen in bijlage 1.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

De visitatiegroep Rechtsgeleerdheid

De beoordeling van de masteropleiding Arbeidsrecht aan Erasmus School of Law van de Erasmus Universiteit Rotterdam was onderdeel van de visitatie Rechtsgeleerdheid. Van oktober 2017 tot en met maart 2018 beoordeelden drie panels in totaal 92 opleidingen aan elf universiteiten. In overleg met de NVAO is ervoor gekozen om binnen de overkoepelende visitatiegroep Domein Rechtsgeleerdheid drie subclusters (in het vervolg clusters) van instellingen aan te wijzen:

Cluster I	Universiteit van Amsterdam, Vrije Universiteit, Erasmus Universiteit Rotterdam, Nyenrode Business Universiteit;
Cluster II	Universiteit Leiden, Tilburg University, Universiteit Utrecht;
Cluster III	Maastricht University, Open Universiteit, Radboud Universiteit Nijmegen, Rijksuniversiteit Groningen.

Ieder cluster werd door een eigen panel beoordeeld. De panels bestonden voor elk cluster uit de volgende leden:

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker (voorzitter)
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'eert (vice-voorzitter)
- Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers
- Prof. dr. mr. A.L.B. (Aurelia) Colombi Ciacchi
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad LLM
- Prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. mr. dr. P. (Peggy) Valcke
- Prof. dr. L.J. (Larissa) van den Herik

Cluster II

- Em. prof. dr. R. (Roel) Fernhout (voorzitter)
- Prof. dr. J. (Jan) Struiksmā (vice-voorzitter)
- Em. prof. dr. G.P.M.F. (Gerard) Mols
- Prof. dr. B.E. (Barbara) Reinhartz
- Prof. dr. M.G. (Michael) Faure
- Prof. dr. R.G. (Rainer) Prokisch
- Prof. dr. A.A.H. (Aukje) van Hoek
- Prof. dr. M.B.M. (Marco) Loos
- Prof. dr. J.B. (Hanneke) Spath
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. dr. A.A. (Antoon) Quaadvlieg

Cluster III

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn (voorzitter)
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-voorzitter)
- Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel
- Prof. dr. mr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel

- Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk
- Dr. D. (Dominique) Sluijsmans
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. M. (Manuel) Desantes Real
- Prof. dr. A.A. (Antoon) Quaadvlieg
- Prof. dr. Y. (Yves) Jorens
- Dr. mr. S.A. (Sonja) Kruisinga
- Prof. mr. H.N. (Harriët) Schelhaas

Voor elk bezoek binnen een cluster werd vervolgens een subpanel aangesteld, gebaseerd op de expertise en beschikbaarheid van panelleden en rekening houdend met mogelijke belangenverstremming. Bij het bezoek aan Erasmus School of Law van de Erasmus Universiteit Rotterdam bestond het panel uit de volgende leden:

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker [voorzitter]
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert [vice-voorzitter]
- Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers
- Prof. dr. mr. A.L.B. (Aurelia) Colombi Ciacchi
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad
- Em. prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen
- D.H. (Danielle) Arnold LLB

Coördinatie en secretarissen

Dr. Fiona Schouten was uitvoerend coördinator van de visitatie Rechtsgeleerdheid, drs. Linda te Marvelde supervisor en Marcella van Schie MA projectondersteuner. Voor cluster I traden drs. José van Zwieten (UvA, VU) en dr. Marianne van der Weiden (EUR, Nyenrode) op als secretaris, voor cluster II Adrienne Wieldraaijer-Huijzer MA (UL) en dr. Floor Meijer (TiU en UU) en voor cluster III drs. Renate Prenen (MU, OU, RU en RUG). Daarnaast was Fiona Schouten voor de bezoeken aan de UvA, EUR, MU en RU tweede secretaris vanwege parallelsessies in het programma en aan de RUG vanwege voorgenomen naamswijzigingen van opleidingen.

Consistentie en ijking

De consistentie in de beoordeling binnen en tussen de drie clusters werd op diverse manieren geborgd:

1. De coördinator van QANU was bij elk bezoek aanwezig bij de start van elk visitatiebezoek en bij het opstellen van de eindoordelen;
2. De coördinator was bij het eerste bezoek in ieder subcluster aanwezig;
3. Er vonden ijkingsoverleggen plaats op vrijdag 8 december 2017 en 6 april 2018 waarin voorzitters, vice-voorzitters, studentleden en de coördinator van QANU werkwijze en beoordeling bespraken;
4. De voorzitters waren in ieder geval bij één bezoek buiten hun eigen cluster als toehoorder aanwezig;
5. De student-panelleden rouleerden; zij namen deel aan ten minste één bezoek in elk cluster;
6. Voorafgaand aan de bezoeken vond er op 29 augustus 2017 een overleg plaats tussen coördinator en secretarissen, waarin de werkwijze werd besproken.

Vorbereiding

Op 23 maart 2017 werden de voorzitters van de drie panels gezamenlijk door QANU geïnformeerd over de werkwijze tijdens de visitatie Rechtsgeleerdheid, de beoordelingskaders en de bezoekplanning. Daarbij spraken zij ook over wederzijdse afstemming en onderlinge communicatie. De voorzitters kwamen naar aanleiding hiervan tot een gezamenlijke richtlijn voor hun werkwijze bij

de scriptieselectie en tot een omschrijving van aard en aantal van de vakken die tijdens de bezoeken door de opleidingen ter inzage werden gegeven.

Alle leden van de drie panels kwamen op 19 juni 2017 bijeen voor een startvergadering. Tijdens die bijeenkomst werden de panelleden geïnformeerd over de van toepassing zijnde beoordelingskaders en de planning van de bezoeken. De panelleden reflecteerden ook op de inhoud en het gebruik van het domeinspecifiek referentiekader voor de visitatiegroep (zie bijlage 2).

In de aanloop naar het visitatiebezoek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam stelden coördinator en panelvoorzitter een selectie samen van eindwerken van de te beoordelen opleidingen. Deze eindwerken werden gekozen uit een lijst van afgestudeerden over 2015-2017. De selectie vond plaats volgens de Beoordelingsrichtlijn eindwerken van de NVAO. Daarbij hielden de coördinator en voorzitter rekening met variatie in onderwerpkeuze, afstudeervariant, begeleiding en beoordeling. Het panel bestudeerde deze selectie en de bijbehorende beoordelingsformulieren.

De coördinator stelde een bezoekprogramma op in overleg met de contactpersonen van Erasmus School of Law. Dit bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als bijlage 5. Erasmus School of Law selecteerde vervolgens voor elke gespreksronde representatieve gesprekspartners die ter goedkeuring werden voorgelegd aan het panel en de coördinator.

Na ontvangst van de kritische reflectie controleerde de coördinator deze op kwaliteit en volledigheid alvorens haar ter bestudering naar het panel te sturen. De panelleden lazen de kritische reflectie en formuleerden op basis daarvan vragen en eerste bevindingen.

Bezoek

Het visitatiebezoek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam vond plaats van 13 – 16 februari 2018. Tijdens het bezoek bestudeerde het panel het ter inzage gevraagde materiaal. Een overzicht van dit materiaal is te vinden in bijlage 6. Het panel sprak met studenten en docenten, formeel en informeel verantwoordelijken, alumni en vertegenwoordigers van de opleidings- en examencommissie. Tevens bood het panel studenten en docenten de gelegenheid om informeel met het panel te spreken tijdens een inloopspreekuur. Van die gelegenheid is geen gebruik gemaakt.

Het panel beëindigde het bezoek met een intern overleg om zijn voorlopige bevindingen te formuleren. Ter afsluiting van het bezoek gaf de voorzitter een publieke mondelinge toelichting, waarin hij de voorlopige indrukken en algemene observaties van het panel presenteerde.

Rapportage

De secretaris schreef een conceptrapport op basis van de bevindingen van het panel. Dit legde de coördinator voor aan de panelleden. Na verwerking van hun commentaar en na akkoord van het panel stuurde de coördinator het rapport naar Erasmus School of Law met het verzoek om feitelijke onjuistheden te melden. De reactie van het bestuur op het conceptrapport werd voorgelegd aan de voorzitter van het panel en feitelijke onjuistheden werden op zijn verzoek gecorrigeerd. Vervolgens werd het rapport door het panel vastgesteld en toegestuurd aan Erasmus School of Law en aan het College van Bestuur van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Beslisregels

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een internationaal voorbeeld.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Beoogde eindkwalificaties

Het panel acht het profiel van Arbeidsrecht als selectieve masteropleiding met een duidelijke oriëntatie op zowel wetenschap als praktijk helder en voldoende onderscheidend. Het moedigt de opleiding aan te inventariseren of ze voldoet aan de eisen van het nieuwe Convenant civiel effect. Het panel stelt vast dat de eindkwalificaties van de masteropleiding Arbeidsrecht aansluiten bij de vereisten van het vakgebied en in overeenstemming zijn met de Dublin-descriptoren voor masteropleidingen. Daarmee voldoen ze qua inhoud, oriëntatie en niveau aan nationale en internationale eisen. De beoogde eindkwalificaties vertonen een grote diepgang en bestrijken inhoudelijk de hele breedte van het vakgebied. Het verdient volgens het panel aanbeveling aandacht te besteden aan Engelse taalvaardigheid in de eindkwalificaties.

Onderwijsleeromgeving

Het panel stelt vast dat de masteropleiding Arbeidsrecht een gespecialiseerde opleiding biedt met een grote diepgang over de volledige breedte van het vakgebied. Het curriculum heeft een duidelijke thematische lijn en een goede samenhang tussen de vakken. De inhoud is *up to date*, combineert de wetenschappelijke oriëntatie goed met grote praktijkrelevantie en besteedt aandacht aan internationalisering, ethiek en interdisciplinariteit. Studenten leren daardoor de stof integraal te benaderen en kunnen terugrijpen op algemene leerstukken.

De opleiding besteedt uitgebreid aandacht aan zowel academische als professionele vaardigheden. In alle vakken werken de studenten op gevarieerde wijze zowel individueel als groepsgewijs aan diverse opdrachten om hun vaardigheden te oefenen. Een goed voorbeeld is het vak Ontslagrecht waarin studenten deelnemen aan een Moot Court en een beschikking schrijven. Studenten komen intensief in aanraking met de beroepspraktijk door kantoorbezoeken, masterclasses op locatie en de verplichte stage.

De gehanteerde werkvormen zijn gevarieerd en interactief. Bij toelating tot deze selectieve masteropleiding weten de studenten dat van hen een grote en regelmatige inzet wordt verwacht. Er is een aanwezigheidsverplichting bij alle onderwijsactiviteiten en studenten moeten de colleges voorbereiden door vooraf vragen te maken en in te leveren. De opleiding biedt hiervoor een digitale leeromgeving aan. De opleidingsspecifieke voorzieningen dragen bij aan de kwaliteit van het geboden onderwijs. Tijdens het scriptietraject gelden strakke deadlines en worden studenten gedegen begeleid. Door de intensieve aanpak ontwikkelen de studenten de beoogde actieve studiehouding. De groep doorloopt als jaarklas het curriculum en het rendement is hoog.

De opleiding beschikt over zeer betrokken hoogleraren en docenten, die zowel vakinhoudelijk als didactisch van hoog niveau zijn. De staf-studentratio is zeer gunstig, wat naar het oordeel van het panel het ontbreken van een substantieel middenkader compenseert. Samenvattend vindt het panel dat de brede en diepgaande inhoud van het programma, de inventieve vormgeving van het curriculum, de activerende aanpak en de hoge kwaliteit van het onderwijzend personeel zorgen voor een goede onderwijsleeromgeving.

Toetsing

Het panel constateert dat de toetsing binnen de masteropleiding Arbeidsrecht voldoet. Toetsing en toetsbeleid zijn in lijn met het universitaire beleid en zijn uitgewerkt in een duidelijk toetsplan. De toetsing is gevarieerd, sluit goed aan op de leerdoelen per vak en is van goed niveau. De combinatie van deeltoetsen, (groeps)opdrachten en tentamens is origineel en effectief. Het gebruik van toetsmatrijzen en collegiaal overleg dragen bij aan de kwaliteit van de toetsen. De beoordeling van de masterscripties verloopt volgens een heldere en gedegen procedure met twee examinatoren. Het panel waardeert dat de mondelinge presentatie en verdediging onderdeel uitmaken van de scriptiebeoordeling. Het complimenteert de opleiding met de waardevolle, specifieke en gedetailleerde, feedback die het aantrof op de scriptiebeoordelingsformulieren.

De examencommissie heeft een duidelijk beeld van haar taken en verantwoordelijkheden en vervult haar rol voor alle ESL-opleidingen, inclusief de masteropleiding Arbeidsrecht, adequaat. Het panel waardeert het voornemen van de door de examencommissie aangewezen toetscommissie om volgens een vaste systematiek toetsen vooraf of achteraf te bekijken. Met het oog op de grote hoeveelheid verzoeken door studenten adviseert het panel de afrondingsregeling voor tentamencijfers aan te passen en ook halve punten toe te staan in andere programmaonderdelen dan het Onderzoekpracticum.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel concludeert op basis van de bestudeerde scripties en van de gesprekken met studenten en alumni dat de studenten bij het afronden van hun masteropleiding in alle opzichten de eindkwalificaties van de opleiding realiseren. De scripties zijn van hoog wetenschappelijk niveau, degelijk opgezet, gebaseerd op een goed gebruik van bronnen en met originele invalshoeken. Studenten vinden na de masteropleiding gemakkelijk hun weg naar relevante posities op de arbeidsmarkt en hebben profijt van hun opleiding. De combinatie van academische en praktische vaardigheden is daarbij een sterk punt.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Masteropleiding Arbeidsrecht:

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	goed
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	goed
Algemeen eindoordeel	goed

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 28 september 2018

Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker

Dr. M.J.H. (Marianne) van der Weiden

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING

De masteropleiding Arbeidsrecht van de Erasmus Universiteit Rotterdam wordt verzorgd door Erasmus School of Law (ESL). De faculteit organiseert veertien opleidingen. Elf daarvan zijn beoordeeld tijdens de clustervisitatie Rechtsgeleerdheid (2017-2018). De opleidingsdirecteur van het Masterdomein Rechtsgeleerdheid is verantwoordelijk voor de organisatie, de resultaten en de evaluatie van alle juridische masteropleidingen, met uitzondering van de masteropleiding Fiscaal Recht, die een eigen opleidingsdirecteur heeft. Alle masteropleidingen hebben een gezamenlijke opleidingscommissie en vallen onder een facultaire examencommissie. De masteropleiding Arbeidsrecht is een selectieve opleiding en wordt alleen in voltijd aangeboden. Het onderwijs in de faculteit wordt verzorgd door stafleden vanuit elf secties. Voor de masteropleiding Arbeidsrecht is de sectie Arbeidsrecht verantwoordelijk.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde eindkwalificaties tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

De masteropleiding Arbeidsrecht beoogt studenten op te leiden tot academisch geschoolde arbeidsrechtelijk specialisten die, voortbouwend op de kennis en vaardigheden uit de bachelorfase, kunnen bijdragen aan het arbeidsrechtelijk wetenschappelijke debat. De kritische reflectie stelt dat afgestudeerden voldoen aan de eisen om toegelaten te worden tot (de meerderheid van) de beroepen in de rechtspraktijk en tot een promotieonderzoek. In combinatie met een afgeronde bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid voldoet de masteropleiding Arbeidsrecht aan de eisen voor toekenning van het civiel effect. Nu het Convenant relatief recent is aangescherpt, inventariseert de opleiding waar eventueel aanpassing nodig is. Het panel moedigt dit aan. Het acht het profiel van Arbeidsrecht als selectieve masteropleiding met een duidelijke oriëntatie op zowel wetenschap als praktijk helder en voldoende onderscheidend.

De opleiding heeft aan de hand van de Dublin-descriptoren eindkwalificaties geformuleerd (zie bijlage 3), die een helder overzicht geven van de doelen van opleiding, met onderscheid tussen kennisvergaring (kwalificaties 1-4), ontwikkeling van vaardigheden (kwalificaties 5-8) en verkrijging van academische inzichten en attitude (kwalificaties 9-13). De kennisvergaring betreft het geldende arbeidsrecht en sociale zekerheidsrecht, interne rechtsvergelijking (waaronder de verhouding tot algemeen vermogensrecht) en externe rechtsvergelijking met Europees en internationaal arbeidsrecht (nrs. 1-4). Bij de academische attitude gaat het om een zelfstandige kritische houding, het betrekken van ethische perspectieven en het ontwikkelen van een gefundeerde eigen visie. Het panel is van oordeel dat de eindkwalificaties een goede weergave zijn van de doelstellingen van de masteropleiding. Er is rekening gehouden met het domeinspecifieke referentiekader, de eisen van de wetenschappelijke discipline en de relevante praktijk in het beroepenveld. De beoogde eindkwalificaties vertonen volgens het panel een grote diepgang en bestrijken inhoudelijk de hele breedte van het vakgebied, terwijl tegelijk voldoende oog bestaat voor de samenhang met andere rechtsgebieden. Wel acht het panel het aanbevelenswaardig om in de eindkwalificaties aandacht te besteden aan de mate van Engelse taalbeheersing die van afgestudeerden verwacht wordt.

Overwegingen

Het panel acht het profiel van Arbeidsrecht als selectieve masteropleiding met een duidelijke oriëntatie op zowel wetenschap als praktijk helder en voldoende onderscheidend. Het moedigt de opleiding aan te inventariseren of ze voldoet aan de eisen van het nieuwe Convenant civiel effect. Het panel stelt vast dat de eindkwalificaties van de masteropleiding Arbeidsrecht aansluiten bij de vereisten van het vakgebied en in overeenstemming zijn met de Dublin-descriptoren voor masteropleidingen. Daarmee voldoen ze qua inhoud, oriëntatie en niveau aan nationale en internationale eisen. De beoogde eindkwalificaties vertonen een grote diepgang en bestrijken inhoudelijk de hele breedte van het vakgebied. Het verdient volgens het panel aanbeveling aandacht te besteden aan Engelse taalvaardigheid in de eindkwalificaties.

Conclusie

Masteropleiding Arbeidsrecht: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Inhoud programma en samenhang

De masteropleiding Arbeidsrecht is een eenjarig programma (60 EC) dat bestaat uit vijf blokken. Alle masteropleidingen van ESL hebben in principe dezelfde structuur en beginnen met een Onderzoekspracticum (15 EC), gevolgd door drie blokken van 10 EC. Blok 3 was bij Arbeidsrecht gesplitst in twee vakken van 5 EC, te weten Bijzondere arbeidsverhoudingen en Sociaal verzekeringsrecht, maar wordt per 2017-2018 ingevuld met één vak (Socialezekerheidsrecht) van 10 EC. In het laatste blok werken de studenten aan hun scriptie (10 EC) en volgen ze een stage/practicum van 5 EC. Zie bijlage 4 voor een overzicht van het programma.

Arbeidsrecht is een selectieve opleiding, waartoe maximaal dertig studenten worden toegelaten. Een groter aantal acht de opleiding niet gewenst, omdat dan de kwaliteit en individuele aandacht niet gewaarborgd kunnen worden, maar ook omdat de arbeidsmarkt niet om meer afgestudeerden vraagt. De docenten lichtten toe dat er jaarlijks zestig à tachtig aanmeldingen komen, waaruit een eerste selectie wordt gemaakt op basis van cv en motivatiebrief. Aspirant-studenten wordt gevraagd in hun motivatiebrief te laten zien waarom ze voor de Rotterdamse opleiding kiezen en dat ze bereid zijn zich een jaar lang te committeren aan kleinschalig, klassikaal, activerend onderwijs. In de tweede ronde krijgen de kandidaten een schrijfpdracht (annotatie) en een gesprek met een commissie van drie sectieleden. De opleiding vereist geen minimum gemiddeld cijfer, maar kijkt of de student in de bacheloropleiding een bovengemiddelde score op de privaatrechtelijke vakken heeft behaald. Ongeveer een derde van de studenten komt van een andere universiteit. Het panel constateert dat de opleiding een adequate selectiesystematiek hanteert.

Het programma begint met het Onderzoekspracticum arbeid en onderneming. Inhoudelijk komen in dit practicum alle onderwerpen uit het arbeidsrecht in vogelvlucht aan de orde, voortbouwend op de kennis uit de bachelorfase, maar meer verdiepend. Hier wordt de basis gelegd voor de erop volgende vakken. Centraal staat het spanningsveld tussen arbeid en onderneming. In wekelijkse sessies staat een juridisch vraagstuk uit één pijler of een combinatie van deze pijlers centraal, waarover de

studenten onderwijs krijgen en waarnaar ze onderzoek verrichten, uitmondend in schriftelijke en mondelinge opdrachten. Ze doen ervaring op met onderzoek, het schrijven van een annotatie, het opstellen van notities, het beargumenteerd innemen van een standpunt, en het presenteren en debatteren over het arbeidsrecht. Interdisciplinaire aspecten van het arbeidsrecht komen aan de orde door de inzet van gastdocenten uit andere disciplines (economie, sociologie, filosofie). Studenten werken aan de eindkwalificatie 'samenwerken' aan de hand van een groepsopdracht. De studenten bevestigden tijdens het bezoek tegenover het panel dat het Onderzoekspracticum een intensief onderdeel is, waarin ze zich oefenen in het uitvoeren van onderzoek aan de hand van een substantiële hoeveelheid literatuur en jurisprudentie per bijeenkomst, die deels wordt aangeboden en die ze deels zelf moeten zoeken. Het panel is hierover positief.

In de volgende blokken komen achtereenvolgens het ontslagrecht, het sociaal verzekeringsrecht, bijzondere arbeidsverhoudingen en het Europees en internationaal arbeidsrecht als deelgebieden aan de orde. Met ingang van 2017-2018 is het vak Sociaal verzekeringsrecht uitgebreid van 5 naar 10 EC en wordt in dit vak samengewerkt met de sectie Staats- en Bestuursrecht. Het vak Bijzondere arbeidsverhoudingen komt hiermee te vervallen; de inhoud wordt gespreid over de andere vakken aangeboden als een doorlopende leerlijn. In deze leerlijn Bijzondere arbeidsverhoudingen behandelen de docenten actuele maatschappelijke thema's, die aansluiten bij het onderzoek van de sectie. In het gesprek met het panel lichtten de docenten toe dat ze er bij de programmaopbouw bewust naar streven dat de vakken inhoudelijk in elkaar grijpen en dat het programma een logische lijn laat zien van algemeen naar bijzonder. Studenten leren zich ervan bewust te zijn dat ze als arbeidsrechtsspecialist in een toenemende internationale context zullen werken en dat de informatiseringsgraad van de samenleving zal toenemen. De nieuwe opbouw zorgt voor een sterkere cohesie tussen de vakken. Zowel in het gesprek met de docenten als met de studenten kwam de thematische lijn in het programma voor het panel duidelijk naar voren. Het panel is onder de indruk van de grote diepgang die uit de programmaopzet voortvloeit over de hele breedte van het arbeidsrecht, waarbij de hele thematiek, als het ware van de wieg tot het graf, aan de orde komt. Door de integrale behandeling van onderwerpen komt ook de samenhang met andere rechtsgebieden, bijvoorbeeld het algemeen vermogensrecht, goed tot zijn recht.

In de ogen van het panel vertonen zowel de vakken die het heeft bekeken (zie bijlage 6) als de gehele curriculumopbouw een nadrukkelijke en sterke academische oriëntatie. De inhoud van het programma is *up to date* en besteedt aandacht aan internationalisering, ethiek en interdisciplinariteit. Studenten leren daardoor de stof integraal te benaderen en kunnen teruggrijpen op algemene leerstukken. De opleiding hecht daarnaast belang aan een goede aansluiting op de beroepspraktijk. In de opleiding krijgen studenten college van gastdocenten uit de beroepspraktijk die als deskundige op hun vakterrein worden gezien, brengen ze kantoorbezoeken aan de arbeidsrechtelijke beroepspraktijk en maken ze kennis met de rechtspraak, het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en het UWV, en lopen ze een verplichte stage bij een van de praktijkpartners van de opleiding, de *associates*.

In alle vakken werken de studenten aan verschillende vaardigheden. Zoals boven beschreven begint dat in het Onderzoekspracticum. Het vaardighedenonderwijs wordt voorgezet in de andere vakken. In alle vakken oefenen de studenten hun onderzoeks- en informatievaardigheden en leren ze een kritisch analytische houding aan te nemen en op grond van verkregen informatie tot een afgewogen en onderbouwd oordeel te komen. In het vak Ontslagrecht gaan studenten in kleine groepen aan de slag met een echt ontslagdossier. Ze werken aan de processtukken en bepleiten uiteindelijk bij de Rechtbank Rotterdam het standpunt van de hun toegewezen cliënt (werkgever of werknemer). Aan het slot van het Moot Court schrijven de studenten een beschikking over het voorliggende geschil. In het gesprek met het panel uitten de studenten hun enthousiasme over deze aanpak, waarin ze moeten samenwerken en taken verdelen, maar vooral uit de hun toegewezen rol moeten stappen bij het schrijven van de beschikking. In het vak Sociaal verzekeringsrecht (per 2017-2018 Socialezekerheidsrecht) lossen studenten onder begeleiding van *associates* uit de praktijk een praktijkcasus op en ook in Europees en internationaal arbeidsrecht krijgen de studenten een praktijkgerichte opdracht waarbij zowel de mondelinge als de schriftelijke vaardigheden worden

beoordeeld. In deze opdracht wordt het reflectief denken gestimuleerd door het (partij)perspectief vanuit nationaal recht ter discussie te stellen en over de landsgrenzen heen te kijken. Doordat het om een groepsopdracht gaat, wordt ook de eindkwalificatie 'samenwerken' geoefend. De combinatie van academische en professionele vaardigheden is naar het oordeel van het panel voorbeeldig.

In het vijfde blok ronden de studenten hun scriptietraject af. Dit start al in december met de keuze van een onderwerp en loopt vervolgens parallel aan de andere blokken, met vastgestelde inleveren en feedbackmomenten. Studenten leveren de scriptie in voordat ze aan de stage beginnen. Twee weken na de inleverdatum verdedigt de student de scriptie ten overstaan van scriptiebegeleider en tweede lezer. Met de stage ronden de studenten de masteropleiding Arbeidsrecht af. De stage is verplicht, duurt zeven weken en wordt gelopen bij een van de *associates* van de masteropleiding. In dit onderdeel is een module ethiek geïntegreerd. Het panel waardeert de opzet en het verplichte karakter van deze stage, die passen bij de professionele oriëntatie van de opleiding.

Voor een deel van de studenten Arbeidsrecht is het sinds 2016-2017 mogelijk een *double degree*-programma te volgen. Hieronder verstaat ESL een combinatie van twee van de eigen masteropleidingen. Studenten die hiervoor kiezen volgen na afronding van de masteropleiding Arbeidsrecht de masteropleiding Ondernemingsrecht. In het vierde blok volgt de *double degree*-student in aanvulling op het vak Europees en internationaal arbeidsrecht uit de masteropleiding Arbeidsrecht (met maatwerk) het vak Internationaal privaatrecht voor Ondernemingsrecht. In het tweede jaar volgt de student de masteropleiding Ondernemingsrecht, waarbij vrijstelling wordt verleend voor het arbeidsrechtelijk deel van het vak Fusies, overnames en reorganisatie. Voor de invulling van het vrije-keuzevak kan een vak uit de masteropleiding Arbeidsrecht gelden. Daardoor kunnen de twee opleidingen in iets meer dan anderhalf jaar worden afgerond. In 2016-2017 en 2017-2018 hebben respectievelijk tien en elf studenten van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. Het panel ziet aan deze cijfers dat studenten behoefte hebben aan deze mogelijkheid en acht het positief dat zij het sterk samenhangende curriculum van Arbeidsrecht zonder onderbreking volgen.

Didactisch model

Het didactisch model gaat uit van *active academic learning*, waarbij studenten actief en intensief studeren. Studenten starten als groep in september en doorlopen gezamenlijk het masterjaar. Aanwezigheid bij alle onderwijsactiviteiten is verplicht. Door de seriële onderwijsprogrammering wordt concurrentie tussen vakken voorkomen. Bij alle vakken worden interactieve hoorcolleges gegeven, per vak aangevuld met videocolleges, vaardighedenonderwijs, gastcolleges en/of masterclasses op locatie. Regelmatig brengen de studenten een kantoorbezoek aan een van de *associates*. Ze krijgen daar een praktijkcollege van een van de partners uit de diverse arbeidsrechtelijke disciplines en werken aan een casusopdracht. De opleiding maakt gebruik van *blended learning*. Op de digitale leeromgeving LawWeb vinden de studenten ter voorbereiding op een college een overzicht van de te bestuderen literatuur, ondersteunend onderwijsmateriaal (bijvoorbeeld een videocollege of ingesproken presentatie) en vragen en opdrachten die ze vóór het college moeten inleveren. Door deze voorbereiding kunnen de docenten in de colleges dieper op de stof ingaan. Studenten waarderen de kleinschalige en intensieve aanpak in de opleiding, zo lieten ze het panel weten.

Studeerbaarheid en studiebegeleiding

Het programma van de masteropleiding Arbeidsrecht is intensief en vereist een voltijdse inzet. De coördinator van de opleiding voert met alle studenten een individueel gesprek in of rond de maand februari en vraagt dan ook naar feedback over de studiebelasting. Studenten zijn vooraf op de hoogte van de vereiste inzet en klagen er niet over, noch bij de opleiding noch bij het panel. Door de gekozen opzet zijn de studenten zeer gemotiveerd, blijven ze de hele opleiding als jaarklas bij elkaar en is het uitstroomrendement hoog (gemiddeld meer dan 85% over de laatste vijf cohorten). Het strak vormgegeven scriptietraject draagt volgens studenten en docenten eveneens positief bij aan het studiesucces.

Onderwijzend personeel

De informatie in de kritische reflectie laat zien dat de staf die vanuit de sectie Arbeidsrecht het onderwijs verzorgt, bestaat uit twee hoogleraren, één UHD en twee UD's, die allen gepromoveerd zijn. Met uitzondering van één UD beschikken ze over de Basiskwalificatie Onderwijs (BKO). Twee stafleden hebben daarnaast de opleiding Onderwijskundig Leiderschap gevolgd en een van de hoogleraren is, mede vanuit zijn rol als opleidingsdirecteur van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid, veel met onderwijsdidactiek bezig. Daarnaast zet de opleiding zes WD's (wetenschappelijk docenten) in, die niet gepromoveerd zijn. In voorkomende gevallen worden externe experts ingezet als gastdocent. De studenten zijn enthousiast over de deskundigheid van hun docenten. De staf-studentratio is 1:11,9, wat zeer gunstig is. Door de kleinschaligheid en de intensieve opzet zijn de docenten goed bereikbaar. Het panel vindt het aandeel wetenschappelijke (niet-gepromoveerde) docenten hoog in verhouding tot het aantal seniorstafleden. Door de gunstige staf-studentratio zijn er echter voldoende vaste stafleden beschikbaar voor scriptiebegeleiding, waardoor dit gebrek aan middenkader niet problematisch is.

Opleidingsspecifieke voorzieningen

Ter ondersteuning van het *blended learning* beschikt de opleiding over een digitale leeromgeving op LawWeb. Voor een aantal vakken zijn hierop ook videocolleges of ingesproken PowerPoint- of Prezi-presentaties geplaatst. In het kader van de permanente toetsing is een *webbased* toetsstelsel ontwikkeld. Studenten leggen de afsluitende tentamens van de vakken af in een van de pc-zalen van ESL. Alle studenten krijgen gedurende het masterjaar een gratis abonnement op het wetenschappelijke *Tijdschrift voor de Arbeidsrechtpraktijk* en toegang tot www.ar-updates.nl. De opleidingsspecifieke voorzieningen dragen naar het oordeel van het panel bij aan de kwaliteit van het geboden onderwijs.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat de masteropleiding Arbeidsrecht een gespecialiseerde opleiding biedt met een grote diepgang over de volledige breedte van het vakgebied. Het curriculum heeft een duidelijke thematische lijn en een goede samenhang tussen de vakken. De inhoud is *up to date*, combineert de wetenschappelijke oriëntatie goed met grote praktijkrelevantie en besteedt aandacht aan internationalisering, ethiek en interdisciplinariteit. Studenten leren daardoor de stof integraal te benaderen en kunnen terugrijpen op algemene leerstukken.

De opleiding besteedt uitgebreid aandacht aan zowel academische als professionele vaardigheden. In alle vakken werken de studenten op gevarieerde wijze zowel individueel als groepsgewijs aan diverse opdrachten om hun vaardigheden te oefenen. Een goed voorbeeld is het vak Ontslagrecht waarin studenten deelnemen aan een Moot Court en een beschikking schrijven. Studenten komen intensief in aanraking met de beroepspraktijk door kantoorbezoeken, masterclasses op locatie en de verplichte stage.

De gehanteerde werkvormen zijn gevarieerd en interactief. Bij toelating tot deze selectieve masteropleiding weten de studenten dat van hen een grote en regelmatige inzet wordt verwacht. Er is een aanwezigheidsverplichting bij alle onderwijsactiviteiten en studenten moeten de colleges voorbereiden door vooraf vragen te maken en in te leveren. De opleiding biedt hiervoor een digitale leeromgeving aan. De opleidingsspecifieke voorzieningen dragen bij aan de kwaliteit van het geboden onderwijs. Tijdens het scriptietraject gelden strakke deadlines en worden studenten gedegen begeleid. Door de intensieve aanpak ontwikkelen de studenten de beoogde actieve studiehouding. De groep doorloopt als jaarklas het curriculum en het rendement is hoog.

De opleiding beschikt over zeer betrokken hoogleraren en docenten, die zowel vakinhoudelijk als didactisch van hoog niveau zijn. De staf-studentratio is zeer gunstig, wat naar het oordeel van het panel het ontbreken van een substantieel middenkader compenseert. Samenvattend vindt het panel dat de brede en diepgaande inhoud van het programma, de inventieve vormgeving van het curriculum, de activerende aanpak en de hoge kwaliteit van het onderwijzend personeel zorgen voor een goede onderwijsleeromgeving.

Conclusie

Masteropleiding Arbeidsrecht: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'goed'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting:

De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

Toetsing en toetsbeleid

ESL heeft op basis van het instellingsbrede *Universitaire referentiekader toetsen en examencommissies* in 2013 een eigen toetsbeleid ontwikkeld. Dit beleid geldt voor alle bachelor- en masteropleidingen en is vastgelegd in de documenten *Integraal Toetsbeleid ESL*, *Bouwstenen Toetsplan ESL* en *Toetshandleiding ESL*. Voor de masteropleiding *Arbeidsrecht* is een toetsplan opgesteld, waarin de vakdoelstellingen zijn gekoppeld aan de eindkwalificaties. Het toetsplan beschrijft per vak de leerdoelen, een toetsmatrix waarbij de leerdoelen gerelateerd worden aan de eindkwalificaties van de opleiding, en de gehanteerde toetsvorm (vorm, weging en normering). Het docententeam werkt met een toetsmatrijs om te zorgen voor een goede spreiding van onderwerpen en kennisniveaus (volgens de taxonomie van Bloom). Docenten overleggen gezamenlijk (zes-ogenprincipe: sectievoorzitter, vakdocent en tweede (coördinerend) docent) over de inhoud van een tentamen. Het panel ziet dat het toetsplan goed geformuleerd en gedetailleerd uitgewerkt is, waardoor het een nuttig instrument is. Het panel constateert op basis van de gesprekken dat dit instrument steeds per studiejaar wordt bijgesteld en daadwerkelijk door examinatoren wordt benut.

Kenmerkend voor de toetsing in de masteropleiding *Arbeidsrecht* is de combinatie van een groot aantal deoltoetsen en een afsluitend tentamen bij vrijwel elk vak. Deelname aan en prestaties bij de deoltoetsen zijn bij het *Onderzoekspracticum* en bij het vak *Europees en internationaal arbeidsrecht* voorwaarde om aan het afsluitende tentamen te mogen deelnemen. Bij het *Onderzoekspracticum* dienen studenten ook een aantal opdrachten in te leveren waaruit hun schriftelijke en mondelinge vaardigheden blijken: een annotatie, een groepsadvies aan een fictieve patroon en mini-scriptie voor de schriftelijke vaardigheden, en een (video)presentatie en kritische bevraging voor de mondelinge vaardigheden. In het vak *Ontslagrecht* tellen het verzoek- of verweerschrift en het pleiten tijdens de comparitie in het Moot Court mee voor het eindcijfer. In het vak *Europees en internationaal arbeidsrecht* krijgen de studenten naast deoltoetsen en tentamen nog een tussentijdse groepsopdracht. Het cijfer voor de stage bestaat deels uit een beoordeling van de stageperiode, mede op basis van het advies van de stagebegeleider (70%), en deels uit de beoordeling van een essay over een ethisch dilemma waarmee de student in de stage is geconfronteerd (30%). Het panel waardeert de grote variatie in toetsvormen en de spreiding van de toetsen over de looptijd van de vakken.

Studenten worden in de leidraad per vak geïnformeerd over de verschillende toetsen, deadlines en beoordelingscriteria. Als het behaalde cijfer daar aanleiding toe geeft, neemt de sectie het initiatief om een individueel gesprek te voeren met de student. Na afloop worden de tentamens met een studentenpanel per blok geëvalueerd. Tijdens het bezoek heeft het panel een aantal tentamens ingezien. Het panel vindt dat deze goed aansluiten op de vakken.

De scriptie wordt verdedigd ten overstaan van de commissie *Arbeidsrecht*, die uit twee docenten van de sectie bestaat. Aan de hand van het beoordelingskader wordt na de verdediging het definitieve cijfer vastgesteld. De beoordelingsformulieren zijn gedetailleerd en beoordelen de verschillende aspecten van de scripties (structuur, inhoud, moeilijkheidsgraad) afzonderlijk, met concreet

commentaar. Ook over de (verplichte) mondelinge presentatie van de scriptie wordt in het formulier iets gezegd. De beoordelingen die het aantrof verdienen volgens het panel een compliment: die zijn zo specifiek en 'raak' dat de student er ook voor de toekomst iets aan heeft.

Examencommissie

De examencommissie ESL bestaat uit een voorzitter, drie leden (voor Rechtsgeleerdheid, Fiscaal Recht en Criminologie) en een extern lid, en wordt ondersteund door een secretaris. De examencommissie ESL bestaat uit een voorzitter, drie leden (voor Rechtsgeleerdheid, Fiscaal Recht en Criminologie) en een extern lid, en wordt ondersteund door een secretaris. De commissie heeft twee taken: het bewaken en borgen van de toetskwaliteit en de behandeling van verzoeken. Voor de bewaking van de toetskwaliteit heeft de examencommissie in 2012 een toetscommissie ingesteld. De toetscommissie bestaat uit een voorzitter (lid van de examencommissie) en vakdocenten van de vakken voor en na het te toetsen blok. Op verzoek van de examencommissie, opleidingsdirecteur, mastercoördinator, verantwoordelijke hoogleraar of de examinerator zelf is de toetscommissie bereid toetsen vooraf of achteraf te bekijken. Zij is voornemens dit in de masteropleidingen systematisch in te voeren, zoals dat nu al in de bacheloropleidingen vorm krijgt. Het panel waardeert dit voornemen. De sectie Arbeidsrecht ziet voor zichzelf als verbeterpunt om aanvullend een rol in te ruimen voor een externe toetscommissie. De examencommissie borgt daarnaast de toetskwaliteit door de examineratoren aan te wijzen, op voorstel van de betreffende sectievoorzitter. Een examinerator moet de BKO of een vergelijkbare kwalificatie hebben behaald.

Het aantal door studenten ingediende verzoeken is opgelopen tot 1500 per jaar. Een groot deel hiervan betreft ongedifferentieerde verzoeken om het cijfer nog eens na te kijken, en is volgens de examencommissie de uiting van een cultuur die aan de EUR leek te zijn ontstaan om over een tentamencijfer te onderhandelen. Om deze cultuur tegen te gaan, zonder afbreuk te willen doen aan het recht van studenten om bezwaar te maken tegen een gegeven beoordeling, heeft de examencommissie een nieuw protocol opgesteld. De tekst in dit protocol ligt dicht bij de WHW. De examencommissie wil alleen nog inhoudelijk gemotiveerde verzoeken en evidente fouten bij de berekening van het cijfer in behandeling nemen. In de opleidingscommissie en de docentenberaden loopt deze discussie nog. De opleidingscommissie erkent het probleem van het grote aantal verzoeken en meent dat een deel te verklaren is doordat beoordelingen worden afgerond op hele cijfers. In die situatie maakt het voor een student veel uit of hij/zij bijvoorbeeld een 7,4 of een 7,5 krijgt en loont het de moeite om een poging tot herziening van het cijfer te wagen. ESL voert nu een onderzoek uit bij juridische faculteiten elders en bij andere faculteiten aan de EUR naar het afronden van beoordelingen op halve cijfers. In de masteropleidingen geldt afronden op halve cijfers al voor het Onderzoekspracticum, dat een relatief groot onderdeel is (15 EC). Het panel adviseert deze aangepaste afrondingsregeling ook voor andere programmaonderdelen in te voeren.

Overwegingen

Het panel constateert dat de toetsing binnen de masteropleiding Arbeidsrecht voldoet. Toetsing en toetsbeleid zijn in lijn met het universitaire beleid en zijn uitgewerkt in een duidelijk toetsplan. De toetsing is gevarieerd, sluit goed aan op de leerdoelen per vak en is van goed niveau. De combinatie van deeltoetsen, (groeps)opdrachten en tentamens is origineel en effectief. Het gebruik van toetsmatrijzen en collegiaal overleg dragen bij aan de kwaliteit van de toetsen. De beoordeling van de masterscripties verloopt volgens een heldere en gedegen procedure met twee examineratoren. Het panel waardeert dat de mondelinge presentatie en verdediging onderdeel uitmaken van de scriptiebeoordeling. Het complimenteert de opleiding met de waardevolle, specifieke en gedetailleerde, feedback die het aantrof op de scriptiebeoordelingsformulieren.

De examencommissie heeft een duidelijk beeld van haar taken en verantwoordelijkheden. Het panel waardeert het voornemen van de door de examencommissie aangewezen toetscommissie om volgens een vaste systematiek toetsen vooraf of achteraf te bekijken. Met het oog op de grote hoeveelheid verzoeken door studenten adviseert het panel de afrondingsregeling voor tentamencijfers aan te passen en ook halve punten toe te staan in andere programmaonderdelen dan het Onderzoekspracticum.

Conclusie

Masteropleiding Arbeidsrecht: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek tien masterscripties bestudeerd, evenals de door de betreffende examinatoren ingevulde beoordelingsformulieren. Het is van oordeel dat de scripties een hoog wetenschappelijk gehalte hebben. Alle scripties (met uitzondering van één net-voldoende scriptie) hebben een helder geformuleerde onderzoeksvraag en een duidelijke, gelaagde, structuur. Zij zijn goed verzorgd, zitten goed in elkaar en hebben ook een hoog inhoudelijk niveau. Studenten maken goed gebruik van academische bronnen. De scripties kennen telkens een dimensie die het positiefrechtelijke overstijgt en die iets 'toevoegt'. Alle scripties (zelfs de minst gewaardeerde) laten een brede blik op het vakgebied zien en de schrijvers schromen niet de marges op te zoeken. Vanwege de gekozen originele invalshoeken zou het panel in een aantal gevallen een hoger cijfer hebben gegeven.

De opleiding vermeldt in de kritische reflectie dat ze op basis van het alumnibestand kan vaststellen dat bijna alle afgestudeerden hun plek op de arbeidsmarkt hebben gevonden. Een aanzienlijk aantal is werkzaam in juridische banen als bijvoorbeeld advocaat-stagiair, juridisch adviseur of juridisch medewerker. Een aantal is werkzaam als wetenschappelijk docent bij de sectie Arbeidsrecht. De opleiding onderhoudt contacten met het beroepenveld via de stagebegeleiders en de beroepenveldcommissie Arbeidsrecht. Uit contacten met de beroepenveldcommissie en alumni blijkt dat de afgeronde opleiding hoog gewaardeerd wordt op de arbeidsmarkt: alumni mogen direct na hun beëdiging als advocaat toetreden tot de Vereniging Rotterdamse Arbeidsrecht Advocaten (VRAA), terwijl de reguliere wachttijd vijf jaar betreft. Terugkijkend lieten de alumni het panel weten dat ze zeer positief oordelen over hun opleiding, vooral vanwege de combinatie van wetenschappelijke verdieping en een sterke relatie met de praktijk.

Overwegingen

Het panel concludeert op basis van de bestudeerde scripties en van de gesprekken met studenten en alumni dat de studenten bij het afronden van hun masteropleiding in alle opzichten de eindkwalificaties van de opleiding realiseren. De scripties zijn van hoog wetenschappelijk niveau, degelijk opgezet, gebaseerd op een goed gebruik van bronnen en met originele invalshoeken. Studenten vinden na de masteropleiding gemakkelijk hun weg naar relevante posities op de arbeidsmarkt en hebben profijt van hun opleiding. De combinatie van academische en praktische vaardigheden is daarbij een sterk punt.

Conclusie

Masteropleiding Arbeidsrecht: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'goed'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

De masteropleiding Arbeidsrecht heeft duidelijke eindkwalificaties geformuleerd, die qua inhoud, oriëntatie en niveau voldoen aan nationale en internationale eisen. De opleiding onderscheidt zich door het hoge ambitieniveau: de beoogde eindkwalificaties vertonen een grote diepgang en

bestrijken inhoudelijk de hele breedte van het vakgebied. Daarmee sluiten de beoogde eindkwalificaties goed aan op de eisen van het beroepenveld. Evenals de andere masteropleidingen in ESL heeft het curriculum een opbouw die begint met een Onderzoekspracticum, gevolgd door inhoudelijk verdiepende vakken en eindigend met een masterscriptie. Het curriculum heeft een duidelijke thematische lijn en een goede samenhang tussen de vakken. De inhoud is *up to date*, combineert de wetenschappelijke oriëntatie goed met grote praktijkrelevantie en besteedt aandacht aan internationalisering, ethiek en interdisciplinariteit. Studenten leren daardoor de stof integraal te benaderen en kunnen teruggrijpen op algemene leerstukken. De opleiding besteedt uitgebreid aandacht aan zowel academische als professionele vaardigheden. Studenten komen intensief in aanraking met de beroepspraktijk door kantoorbezoeken, masterclasses op locatie en de verplichte stage. De gehanteerde werkvormen zijn gevarieerd en interactief. Bij toelating tot deze selectieve masteropleiding weten de studenten dat van hen een grote en regelmatige inzet wordt verwacht. Tijdens het scriptietraject gelden strakke deadlines en worden studenten gedegen begeleid. Door de intensieve aanpak ontwikkelen de studenten de beoogde actieve studiehouding. De groep doorloopt als jaarklas het curriculum en het rendement is hoog. De opleiding beschikt over zeer betrokken hoogleraren en docenten, die zowel vakinhoudelijk als didactisch van hoog niveau zijn. De staf-studentratio is zeer gunstig, wat naar het oordeel van het panel het ontbreken van een substantieel middenkader compenseert. Het toetsstelsel en de toetsen zitten goed in elkaar, mede door de werkzaamheden van de toetscommissie. De combinatie van deelttoetsen, (groeps)opdrachten en tentamens is origineel en effectief. De examencommissie ziet goed toe op de toetskwaliteit en het waarborgen van de eindkwalificaties. De scripties zijn van hoog wetenschappelijk niveau, degelijk opgezet, gebaseerd op een goed gebruik van bronnen, en met originele invalshoeken. Studenten vinden na de masteropleiding gemakkelijk hun weg naar relevante posities op de arbeidsmarkt en hebben profijt van hun opleiding. De combinatie van academische en praktische vaardigheden is daarbij een sterk punt. Uit de scripties van studenten en informatie over het functioneren van afgestudeerden op de arbeidsmarkt blijkt dat de studenten de ambitieuze eindtermen in alle opzichten realiseren.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *masteropleiding Arbeidsrecht* als 'goed'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN

Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker (voorzitter) is emeritus hoogleraar Internationaal Institutioneel Recht aan de Universiteit Utrecht. Na zijn afstuderen in 1974 vervulde hij diverse functies aan de Rijksuniversiteit Groningen, de Vrije Universiteit Amsterdam, Universiteit Twente en Universiteit Utrecht. Hij heeft ervaring als onderwijsdirecteur bij de Universiteit Twente en de Universiteit Utrecht en was in Utrecht zes jaar lang hoofd van het departement Rechtsgeleerdheid. Sinds zijn pensionering in 2015 heeft hij (tijdelijke) advies- en bestuurlijke functies bij de Universiteit Utrecht en de Open Universiteit. Zijn vakgebied is het internationaal en Europees recht, met een bijzondere belangstelling voor het recht van internationale organisaties, het internationaal oorlogsrecht, het internationaal investeringsrecht en de theoretische grondslagen van het internationale recht. Hij publiceerde over de juridische betekenis van structureel geweld, de Europese Unie als rechtseenheid, de aansprakelijkheid van internationale organisaties, het internationale misdrijf van agressie, de internationale rechtspraak over internationale organisaties en recente ontwikkelingen in het investeringsrecht.

Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert (vice-voorzitter) studeerde Nederlands recht aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, waar hij in 1988 promoveerde. In 1999 werd hij hoogleraar Staatsrecht aan diezelfde instelling, inmiddels de Radboud Universiteit. Hij doceert in de masteropleiding Politiek en Parlement (Faculteit der Letteren) en aan de Academie voor de Wetgeving in Den Haag. Van 1995 tot 2001 en van 2008 tot 2010 was hij vice-decaan en van 2010 tot 2014 decaan Onderwijs van de Nijmeegse Faculteit der Rechtsgeleerdheid. In zijn wetenschappelijk onderzoek ligt een sterke nadruk op vraagstukken van institutioneel staatsrecht, meer in het bijzonder betreffende de regering, het parlement en het parlementaire stelsel, de rechterlijke organisatie en de constitutionele positie van de Koning. Hij heeft diverse onderzoeksprojecten uitgevoerd over het proces van wetgeving in het Nederlandse parlement en in het *US Congress*. In 2017 maakt hij deel uit van een door de ministerraad ingestelde adviescommissie betreffende ontwikkelingen rond het inkomen van de Koning. Hij publiceert veelvuldig. Van zijn hand is onder meer het handboek *Inleiding Constitutioneel recht* verschenen.

D.H. (Daniëlle) Arnold LLB (studentlid) heeft het Utrecht Law College van de Universiteit Utrecht afgerond en volgt op dit moment de tweejarige Legal Research Master aan diezelfde universiteit. Vanuit deze juridische onderzoeksmaster zet zij momenteel haar juridische kennis en onderzoeksvaardigheden in ten behoeve van verschillende onderzoeksprojecten. Haar onderzoeksprofiel betreft het Nederlands bestuursrecht, Europees recht en de raakvlakken tussen beide rechtsgebieden. Van 2012 tot 2015 was ze redacteur van het juridisch verenigingsblad *OpRecht*, en in 2014 en 2015 was ze voorzitter van de internationale studievereniging SIB-Utrecht.

Prof. dr. mr. A.L.B. (Aurelia) Colombi Ciacchi studeerde aan de universiteiten van Triëst (Italië) en Kiel (Duitsland). Ze promoveerde in 1998 aan de universiteiten van Triëst en Bergamo (Italië) en in 2004 aan Bucerius Law School (Duitsland). Sindsdien is ze als onderzoeker aan diverse internationale universiteiten verbonden geweest, waaronder die in Rome, Kiel, Bremen en Oxford. Sinds 2010 is ze hoogleraar Law and Governance aan de Rijksuniversiteit Groningen, waar ze tot 2016 academisch directeur was van het Groningen Centre for Law and Governance. Haar onderzoek richt zich op Europees recht, rechtsvergelijking en de doorwerking van fundamentele rechten in het Europese privaatrecht. Van haar hand zijn vele publicaties verschenen in boeken en internationale vaktijdschriften. Aurelia Colombi Ciacchi is hoofdredacteur van het vaktijdschrift *European Journal of Comparative Law and Governance*.

Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad studeerde Rechten aan de University of Toronto (Canada) en Maastricht University, waar hij in 1999 promoveerde. Hij heeft gewerkt als bedrijfsjurist bij Shell Internationale Petroleum Maatschappij B.V. in Den Haag (1991-1995) en als advocaat bij Allen & Overy LLP in Amsterdam (1995-2000). In 2000 werd Wouter Cortenraad benoemd tot rechter, aanvankelijk voor de Rechtbank Utrecht en sinds 2005 voor het Gerechtshof Amsterdam, vanaf 2009 in de rang van senior raadsheer. In deze functies behandelt en behandelde hij uiteenlopende zaken

op het gebied van het consumentenrecht, het arbeidsrecht, het burgerlijk recht en het handelsrecht, met inbegrip van het financiële recht. Naast zijn reguliere werkzaamheden treedt Cortenraad regelmatig op als arbiter in nationale en internationale arbitrages onder auspiciën van het Nederlands Arbitrage Instituut te Rotterdam.

Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers werd na zijn studie Fiscale Economie (adjunct-)inspecteur van 's Rijksbelastingen bij het Ministerie van Financiën in Den Haag. In 1984 werd hij universitair docent Belastingrecht aan Tilburg University, waar hij in 1989 promoveerde. Hij werd in 1991 benoemd tot hoogleraar Belastingrecht aan Tilburg University. Sinds dat jaar is hij ook voorzitter van de vakgroep Belastingrecht van Tilburg Law School. Van 1998 tot 2012 was hij decaan van de Rechtenfaculteit van Tilburg University. Hij was namens het CDA Lid van de Eerste Kamer (2003-2015), waar hij tevens voorzitter van de commissie Financiën was. Hij is voorzitter van het Academic Committee of European Association of Tax Law Professors en lid van het Executive Committee van deze organisatie. Sinds mei 2017 is hij voorzitter van de Vereniging voor Belastingwetenschap.

Em. prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen is emeritus en honorair hoogleraar Privaatrecht aan Maastricht University. Hij studeerde Nederlands recht en wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit Groningen waar hij in 1986 promoveerde. In 1989 werd hij benoemd tot hoogleraar Privaatrecht aan Maastricht University. Hij is gedurende vele jaren nauw betrokken geweest bij de ontwikkeling en evaluatie van het onderwijs in de Juridische Faculteit, als voorzitter van de opleidingscommissie Nederlands Recht en later als opleidingsdirecteur. Gerrit van Maanen is gespecialiseerd in het privaatrecht, in het bijzonder het eigendomsrecht, onrechtmatige daad en overheidsaansprakelijkheid. Van 2002 tot 2011 was hij hoofdredacteur van *Het Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht*. Momenteel is hij werkzaam als raadsheer-plaatsvervanger in het Gerechtshof Den Bosch en als onafhankelijk adviseur voor verschillende organisaties.

Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos is emeritus hoogleraar Strafrecht aan Tilburg University. Hij studeerde Rechten aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Na zijn afstuderen in 1972 werkte hij als docent Recht bij de Sociale Academie De Horst in Driebergen. Theo de Roos promoveerde in 1987 aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Van 1977 tot 2010 werkte hij als advocaat bij De Roos & Pen advocaten in Amsterdam. Daarnaast was hij hoogleraar Strafrecht, van 1990 tot 1997 aan de Rijkuniversiteit Limburg, van 1997 tot 2005 aan de Universiteit Leiden en van 2005 tot zijn pensionering in 2013 aan de Universiteit van Tilburg. Sinds 2013 is hij raadsheer-plaatsvervanger in het Gerechtshof Den Bosch. Ook doceert hij aan de beroepsopleiding van de Nederlandse orde van advocaten, de Academie voor de Rechtspraak, het Studiecentrum Rechtspleging en OSR Juridische Opleidingen en is hij actief in diverse commissies op het gebied van recht en rechtspraak.

BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Inleiding

Voor u ligt het herziene Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeleerdheid. Dit kader schetst de uitgangspunten van waaruit opleidingen invulling geven aan hun curricula. Het geeft aan wat mag worden verwacht van de inhoud en het niveau van opleidingen, wat opleidingen beogen te bereiken en wat de maatschappij derhalve kan verwachten van een afgestudeerde bachelor- en masterjurist. Het kader is nadrukkelijk geschreven voor de wetenschappelijke bachelor- en masteropleidingen, die op basis van door hun zelf gekozen eindkwalificaties tot de Visitatiegroep Rechtsgeleerdheid behoren of, in het kader van een zogenaamde Toets nieuwe opleiding, willen gaan behoren.

Het kader geeft geen uitputtende lijst aan van rechtsgebieden of juridische relevante aandachtsgebieden waartoe die opleidingen zich zouden moeten beperken. Evenmin rangordes, antwoorden op methodologische discussies of de wijze waarop een opleiding invulling geeft aan beroepseisen. Elke opleiding geeft zelf aan waar zij denkt te staan op die grote rechtsgeleerde wereldkaart. Formeel doet zij dat in de onderwijs- en examenregeling, materieel in de documenten die aan visitatiecommissies worden aangeboden bij het verzoek tot beoordeling van een opleiding ten behoeve van accreditatie.

Wat wel wordt aangetroffen is een blauwdruk van hetgeen de wetenschap en maatschappij mag verwachten van een afgestudeerde, academisch opgeleide jurist - en dus van een juridische opleiding - in termen van kennis, attitude en vaardigheden. Dat het kader is herzien betekent geenszins dat de onder het oude kader aangeboden opleidingen niet meer van deze tijd zouden zijn. In tegendeel, ook het vorige kader droeg de opleidingen al op om open te staan voor nieuwe ontwikkelingen zoals de mondialisering van de maatschappij en de informatisering van de samenleving. Nadrukkelijker dan voorheen zijn in dit kader de kennis, attitude en vaardigheden die met hedendaagse ontwikkelingen samenhangen omschreven en worden opleidingen uitgedaagd daar in hun doestellingen en eindkwalificaties ook blijf van te geven.

Het Disciplineoverleg Rechtsgeleerdheid denkt met dit Domeinspecifiek Referentiekader enerzijds de visitatiecommissies die de komende jaren opleidingsbeoordelingen moeten uitvoeren binnen de Visitatiegroep een adequate basis te hebben aangereikt om die beoordeling te kunnen uitvoeren. Anderzijds geeft het de noodzakelijke ruimte om een eigen, zo men wil onderscheidend, gezicht te geven aan de afzonderlijke opleidingen die in deze breed samengestelde Visitatiegroep worden aangeboden.

Utrecht, december 2015

Namens disciplineoverleg Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid,

Prof.mr. A.M. Hol,
voorzitter

Totstandkoming

Op 18 december 2015 heeft het disciplineoverlegorgaan Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid (RDR) dit domeinspecifiek referentiekader vastgesteld, ten behoeve van opleidingsbeoordelingen van de Visitatiegroep WO Rechtsgeleerdheid. Het betreft een gezamenlijk kader domeinspecifieke eisen voor alle rechtsgeleerde bachelor- en masteropleidingen die de juridische faculteiten van de Nederlandse universiteiten aanbieden. Voorliggend domeinspecifiek referentiekader vervangt het referentiekader dat in december 2009 door de toenmalige Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid is vastgesteld.

Onder opleiding wordt hierna uitsluitend verstaan: een opleiding die is opgenomen in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO). Waar hierna over 'jurist' wordt gesproken, wordt bedoeld op de academisch opgeleide juristen, tenzij anders vermeld.

1. Rechtswetenschappelijke opleidingen en beroepen in maatschappelijke context

Rechtsgeleerde bachelor- en masteropleidingen hebben tot doel disciplinebekwame en maatschappelijk betrokken juristen op te leiden en te vormen, met een kritische, academische geest, die in staat zijn zelfstandig probleemsituaties te ontleden teneinde een oplossing te formuleren. Daartoe moeten zij analytisch, kritisch evaluatief, maar ook synthetisch kunnen denken. Het wetenschappelijk niveau en de maatschappelijke relevantie van de opleiding moeten zijn gegarandeerd. Communicatieve vaardigheden, informatievaardigheden en onderzoeksvaardigheden hebben nadrukkelijk een plaats in de opleidingen, waarbij voldoende aandacht is voor actuele ontwikkelingen in relatie tot hun maatschappelijke achtergrond. De academische opleiding tot jurist dient als het ware "in context" te worden beschouwd.

De relatie tussen het recht en de samenleving verandert voortdurend. De samenleving is pluriform en kent een mondiale oriëntatie, waardoor zij almaar complexer wordt. Die ontwikkeling geldt ook voor het recht. Het recht bestaat al lang niet meer alleen uit Nederlandse wetgeving en rechtspraak, maar ontstaat evenzeer in interactie met internationale en Europese regelgeving en rechtspraak, via beleidsregels, aanbevelingen, convenanten, zelfregulering, Europese harmonisatie, beïnvloeding door rechtsvergelijking, enzovoorts. Burgers zijn mondig, het aantal rechtsregels blijft groeien en de samenleving is sterk gejuridiseerd. Europese integratie en mondialisering maken Europees recht, internationaal recht steeds belangrijker. De informatiemaatschappij van de 21e eeuw en haar juridische problemen, maar ook de verwachtingen die de samenleving heeft ten aanzien van het recht, trekken zich steeds minder aan van landsgrenzen, terwijl aan de andere kant de traditionele grenzen in juridische en maatschappelijke zin opnieuw aan belang winnen. Een afgestudeerd jurist moet, in welke context hij of zij ook komt te werken, daarom steeds vaker alert zijn op rechtssystemen en rechtsculturen van andere landen.

Binnen de visitatiegroep Rechtsgeleerdheid worden opleidingen aangeboden die voorzien in de vraag naar academisch breed geschoolde juristen, generalisten, in het bijzonder voor de eerstelijns advisering en beleidsvoorbereiding en overigens op een veelheid aan plaatsen op de arbeidsmarkt. Daarnaast zijn er gespecialiseerde masteropleidingen die voorzien in afgestudeerden die zich kunnen ontwikkelen tot academisch geschoolde specialisten en die zich op hun terrein kunnen meten met hun academische beroepsgenoten waar ook ter wereld. En tot slot zijn er opleidingen juist meer zijn gericht op verbreding van het rechtsgebied waarover de opleiding zich uitstrekt.

Juristen werken in uiteenlopende functies en rollen. Er zijn meer juristen werkzaam buiten de traditionele juridische (toga)beroepen dan daarbinnen. De juridische opleidingen bereiden voor op deze traditionele beroepen, maar evenzeer op een veelheid aan andere werkzaamheden waarvoor academische attitude, kritische analyse, schrijf- en spreekvaardigheid vereist zijn en juridische deskundigheid gewenst is. De juridische opleidingen richten zich daarom niet alleen op de beroepsvereisten voor advocatuur, rechterlijke macht, fiscaliteit en notariaat, de zogenaamde togaberoepen, ook al vormen de beroepsvereisten de kern van bepaalde opleidingen. Alle opleidingen streven een goede afstemming na met de arbeidsmarkt door het onderhouden van contacten met het afnemend beroepenveld. Dat gebeurt onder meer via contacten met

beroepsorganisaties en werkgevers, door middel adviesraden, met alumni, met gastdocenten, stages en loopbaanoriëntatie. Daarnaast moet een bachelorjurist voor wat betreft (onderzoeks)vaardigheden voldoende zijn toegerust om in beginsel te kunnen worden toegelaten tot een rechtsgeleerde (onderzoeks)master en een masterjurist tot een promotietraject, ook al kiest slechts een heel klein deel van de afgestudeerden voor een carrière als onderzoeker.

In de ruim tien jaar dat de bachelor-masterstructuur bestaat heeft zich geen nadrukkelijk beroepsperspectief voor de academisch opgeleide bachelorjurist ontwikkeld en bestaat er geen duidelijk identificeerbare arbeidsmarkt voor afgestudeerden met uitsluitend een academische bacheloropleiding (LL.B). Veel afgestudeerde bachelors werken in een juridisch relevante omgeving, maar daaruit is vooralsnog geen vertaalslag te maken die noodzaakt tot specifieke beroepsvaardigheidseisen voor een bacheloropleiding. De arbeidsmarkt voor academisch opgeleide juristen geeft nog steeds de voorkeur aan juristen met een afgeronde masteropleiding. Veruit de meeste studenten in de universitaire juridische opleidingen kiezen er daarom voor om na een bacheloropleiding ook een masteropleiding af te ronden. Niet alleen vanwege het verruimde arbeidsmarktperspectief, maar ook omdat het een wettelijke eis is voor de toegang tot de togaberoepen.

Ook bacheloropleidingen streven er niettemin naar om studenten voor te bereiden op hun toekomstig bestaan als jurist. Dat kan door die beroepspraktijk herkenbaar te doen zijn in de inhoud en de samenstelling van het onderwijsprogramma, maar ook via extracurriculaire activiteiten en loopbaanvoorbereiding.

Een 'jurist' is met de komst van juridische HBO-opleidingen niet meer als vanzelfsprekend iemand met een universitair getuigschrift dat kwalificeert voor de traditionele juridische beroepen (zittende en staande magistratuur; advocatuur; notariaat, belastingadviseur); een meester in de rechten (mr.).

Hoewel ook de juristen met een HBO-opleiding de titel Bachelor of Laws (LL.B) mogen voeren, is er een duidelijk verschil tussen de HBO-opleidingen en de academische rechtswetenschappelijke opleidingen. Het onderscheidend kenmerk is dat in wetenschappelijke (juridische) opleidingen de fundamenteën worden gelegd voor het eigen maken van de methode van rechtswetenschappelijk onderzoek, zoals tot uiting gebracht in de eindkwalificaties van de opleidingen. Dit komt vooral naar voren in de inhoud van het programma, de diepgang en de wijze waarop het recht wordt benaderd. De academische bachelor- en masteropleidingen richten zich op het opleiden van juristen die onafhankelijk en kritisch hebben leren denken, die niet alleen antwoorden op vragen leren vinden, maar evenzeer vragen blijven stellen bij de antwoorden. De toegang tot de traditionele togaberoepen is wettelijk geregeld en vereist zowel een academische bachelorgraad (LL.B) als de graad Master of Laws (LL.M).¹

De LL.M-jurist zal in Nederland – en met name in de uitoefening van genoemde togaberoepen – in de meeste gevallen de equivalente titel meester in de rechten (mr.) voeren.

2. Mogelijkheden tot (inter)nationale vergelijking

Zowel buiten als binnen Europa worden rechtswetenschappelijke opleidingen gekenmerkt door hun zeer uiteenlopende inbedding en structuur, grote verschillen in toelating en studieduur. Daarnaast kennen alle landen afzonderlijke regelgeving ten aanzien van de toegang voor afgestudeerde juristen tot de advocatuur, rechterlijke macht, fiscaliteit en notariaat, welke van invloed is op de oriëntatie en het beoogde eindniveau. Curricula van opleidingen kunnen uiteraard worden vergeleken, maar een serieuze internationale benchmark van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen is vooralsnog niet mogelijk.

¹ Bij Koninklijk besluit van 18 september 2008 (Stb. 2008, 383) de beroepsvereisten voor advocatuur en rechterlijke macht, en notaris gewijzigd in verband met de gelijkstelling in het kader van de vereisten voor toetreding tot gereguleerde juridische beroepen, van de aan een hogeschool verkregen graad Bachelor, bij afronding van de opleiding HBO-rechten met een schakelprogramma, met de aan een universiteit verkregen graad Bachelor op het gebied van het recht. Het schakelprogramma omvat onderwijseenheden op het gebied van recht die worden aangeboden door een universiteit of de Open Universiteit met een totale studielast van ten minste 60 studiepunten.

De Duitse benchmarkorganisatie CHE staat niet open voor buitenlandse rechtenopleidingen, terwijl dat al wel is gedaan ten aanzien andere disciplines.² Ook het EU-project Tuning Sectoral Framework for Social Sciences leidde niet tot een geharmoniseerde set van eindkwalificaties van en voor juridische opleidingen.³ Er zijn enkele nationale buitenlandse benchmarks van juridische opleidingen beschikbaar, zoals de Benchmarks for Law in Groot-Brittannië, waarin de vereiste kennis, vaardigheden en attitude van bachelors en masters zijn vastgelegd voor visitatie en accreditatie van de opleidingen aldaar.⁴ Bovendien is de bruikbaarheid hiervan voor continentaal-Europese opleidingen beperkt vanwege de grote verschillen tussen de rechtssystemen van Common Law en Civil Law.

De Bologna- en Lissabonakkoorden hebben zeker op de inhoud van het juridisch onderwijs in de EU een harmoniserend effect gehad. In het kader van de toetreding tot de EU hebben nieuwe EU-lidstaten hun opleidingen vaak al op de bachelor-masterstructuur gebaseerd, de oude lidstaten zijn nog doende om hun onderwijssystemen te hervormen en te harmoniseren. Daarbij wordt soms gekozen voor oplossingen die juist de onderlinge vergelijkbaarheid weer bemoeilijken, zoals bijvoorbeeld in Duitsland, dat zich juist naar een gevarieerder opleidingsaanbod door ontwikkelt.⁵ Dit alles leidt tot de conclusie dat een serieuze internationale vergelijking van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen vooralsnog niet mogelijk is of in ieder geval niet zinvol is.

Voor wat betreft de vergelijking van opleidingen op nationaal niveau kan worden vastgesteld dat tussen de juridische faculteiten in Nederland veel informatie-uitwisseling en afstemming plaatsvindt, onder andere over onderwijsvernieuwingen, onderzoek, de interpretaties van accreditaties en de invulling van de beroepsvereisten. Er is geregeld landelijk overleg tussen de decanen in de RDR; afgeleid daarvan komen zo nodig de portefeuillehouders onderwijs en de directeurs bedrijfsvoering bij elkaar om onderwijsgerelateerde, organisatorische en financiële onderwerpen te bespreken en ervaringen en gegevens uit te wisselen. Ten slotte vindt er regelmatig landelijk overleg en afstemming plaats op ambtelijk niveau in het Landelijk Overleg Beleidsmedewerkers. De RDR en de afzonderlijke faculteiten doen bovendien hun voordeel met de *good practices* die visitatiepanels constateren en waarvan zij in de beoordelingsrapportages aan de NVAO verslag doen. De RDR is in gesprek met vertegenwoordigers van het divers samengestelde, afnemende beroepenveld. Zo overlegt de RDR met de Raad voor de Rechtspraak en de Nederlandse Orde van Advocaten om ter precisering van de toepasselijke wettelijke bepalingen een standaard vast te stellen voor het 'civiel effect' van juridische opleidingen. Dat gebeurt in de vorm van een convenant.

Er kan derhalve worden gesteld dat enige vorm van nationale *benchmarking* plaatsvindt, doorgaans in een informele sfeer, behalve daar waar het nationale onderwijsvisitaties betreft en de beperkingen met betrekking tot voornoemd convenant. In dat kader voert het discipline-overleg ook formele taken uit.

3. Beroepsvereisten

Bij en krachtens de wet is de toegang tot de rechterlijke macht, de advocatuur en het notariaat geregeld. In de praktijk betekent dit dat er eisen worden gesteld aan de inrichting van bachelor- en masteropleidingen die moeten voorzien in toelating tot vervolgoopleidingen die opleiden voor functies in de rechterlijke macht, de advocatuur, het notariaat en de fiscaliteit.

² Gemeinnütziges Centrum für Hochschulentwicklung: www.che.de.

³ Uit het eindrapport van 2012: 'Consequently, even the proto list of the competences required by students and future practitioners of law are still at this stage no more than embryonic.' Tuning Sectoral Framework for Social Sciences – Final Report, 2008, blz. 45. Zie verder de landenoverzichten in annex 4 behorende bij het rapport (<http://tuningacademy.org/sqf-social-sciences/?lang=en>).

⁴ Er is een herziene versie in concept verschenen: Subject Benchmark Statement Law: Draft for Consultation March 2015

(<http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-consultation-Law-15.pdf>).

⁵ Neue Wege in der Juristenausbildung, Essen, 2010,

http://www.stifterverband.info/wissenschaft_und_hochschule/lehre/juristenausbildung/.

De opleidingen die voor voorbereiding op de vervolgoopleidingen kiezen, maken dat in hun onderwijs- en examenregeling duidelijk door daarin de wettelijke beroepsvereisten en de nadere precisering ervan in het convenant, als hiervoor beschreven, nadrukkelijk op te nemen. De examencommissies van deze opleidingen zullen daartoe specifieke verklaringen afgeven, op basis waarvan de vervolgoopleidingen kunnen bepalen of een opleiding aan bedoelde eisen voldoet.

4. Eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleidingen

Op basis van nationale en relevante internationale vergelijkingen van eindkwalificaties bij vergelijkbare opleidingen en in een poging een maximale aansluiting te realiseren op het - zeer diverse - beroepenveld, maakt iedere rechtswetenschappelijke opleiding keuzes bij het opstellen van de eindkwalificaties. Deze maken deel uit van de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van een afzonderlijke opleiding. Binnen deze eindkwalificaties komen ten minste drie categorieën aan de orde.

A. Kennis en inzicht

De afgestudeerde jurist beheerst de juridische kernleerstukken van het rechtsgebied of de rechtsgebieden waarop de opleiding zich oriënteert. Dat geldt zowel voor de materiële en formele, als voor de historische en theoretische aspecten ervan.

Parate kennis alleen is echter niet voldoende. Opleidingen streven daarom naar het ontwikkelen van 'werkelijk inzicht in het recht' bij hun studenten, in een academische omgeving waarin de 'waaromvragen' kunnen bloeien. Dat betekent dat naast de vorenbedoelde vakinhoudelijke kennis, methoden worden gedoceerd waarmee de nieuwste relevante ontwikkelingen en veranderingen kunnen worden bijgehouden. Inzicht in verschillen tussen grote juridische families (zoals tussen *common* en *civil law*), in de historische en filosofische ontwikkeling van het recht en voor zover de aard van de opleiding dit vereist of toelaat, in de methode van rechtsvergelijking, kunnen worden geïntegreerd in het onderwijs. De afgestudeerde jurist moet aldus in staat zijn om permanent zijn juridische kennis te actualiseren en zich eventueel op nieuwe terreinen te specialiseren.

B. Academische en juridische vaardigheden

Het voorgaande veronderstelt een groeiende nadruk op het verwerven van academische en juridische vaardigheden: (een leven lang) leren en het verwerven van een internationale attitude. Het veronderstelt ook dat de afgestudeerde jurist in staat is te reflecteren op het recht en maatschappelijke vraagstukken kan vertalen naar de taal die het recht hanteert om die vragen op te lossen. Tijdens de opleiding wordt de student gestimuleerd te zoeken naar vragen en problemen én naar antwoorden en oplossingen; hij wordt in staat gesteld een analytisch vermogen te ontwikkelen en hij leert kritisch te denken, te schrijven en te presenteren.

Daarbij is het vermogen om een juridische casus te kunnen formuleren en op te lossen essentieel. De afgestudeerde jurist dient daarvoor in staat te zijn op adequate wijze de relevante feiten te kunnen verzamelen, te verwerken en te waarderen en de rechtsregels daarop toe te passen. Van de jurist wordt verwacht dat hij een maatschappelijk probleem juridisch kan duiden en mogelijke handelingsrichtingen weet te schetsen.

Een jurist moet bovendien in staat zijn juridische kennis en een juridisch oordeel schriftelijk en mondeling aan vakgenoten, maar ook in andere professionele omgevingen over te dragen. Daarmee staat de taal als werkinstrument van de jurist centraal. Een correcte, goede en heldere mondelinge en schriftelijke beheersing van de Nederlandse taal (of van de Engelse taal indien de voertaal van de opleiding (deels) Engelstalig is) is onontbeerlijk. Daarbij dienen studenten tijdens hun opleiding, indien dit voor die opleiding relevant is, gelegenheid te krijgen kennis op te doen van de Engelse juridische terminologie in de huidige maatschappelijke context.

C. Academisch burgerschap / attitude

Tijdens de opleiding moet de aankomende jurist zich de rechtscultuur of de rechtsculturen eigen maken. Hij moet een beroepsethische houding ontwikkelen en zich ervan bewust zijn in welke

maatschappelijke context het recht functioneert en wat, in samenhang daarmee, zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid is. Het onderwijs en de onderwijsomgeving zijn de student hierbij behulpzaam. Het is belangrijk dat het onderwijs zodanig is ingericht dat maatschappelijke interesse wordt gestimuleerd en dat een natuurlijke belangstelling wordt gewekt voor juridische vraagstukken en het juridisch denken, evenals voor de functie van het recht in de samenleving.

5. Eindniveau

Opleidingen dienen op transparante wijze aan te geven hoe studenten in staat worden gesteld het eindniveau te bereiken én op welke wijze studenten kunnen aantonen dat zij het eindniveau hebben bereikt. Daarvoor wordt de basis in de eerste plaats gevormd door de toetsresultaten, werkstukken en presentaties.

Voor de juridische bacheloropleidingen geldt dat het bereikte eindniveau ook wordt weerspiegeld in een bachelorscriptie, bachelorthesis of eindwerkstuk, de benaming doet er niet toe. Het beantwoorden van een rechtsvraag met behulp van erkende rechtswetenschappelijke methoden en het verslag van het uitvoeren van het onderzoek dat daaraan ten grondslag ligt vormen daarvan de kern.

De bachelorthesis - of een andere vorm van eindwerkstuk - heeft niet als doel aan te tonen dat alle eindkwalificaties van de bacheloropleiding zijn behaald. Belangrijke vaardigheden als mondelinge vaardigheden worden daarmee bijvoorbeeld niet getoetst, evenals het inzicht in alle voor de bacheloropleiding relevante rechtsgebieden. Daarnaast speelt ook het gegeven dat in de meeste juridische bacheloropleidingen slechts een relatief gering aantal studiepunten beschikbaar is voor het eindwerkstuk. In de juridische bacheloropleidingen staat doorgaans het opdoen van onderzoeksvaardigheden, in de vorm methoden- en techniekenvakken, niet centraal. Het opdoen van onderzoeksvaardigheden is onderdeel van de algemene academische vorming van juristen en gebeurt vooral bij de behandeling van de afzonderlijke rechtsgebieden. Het staat opleidingen bovendien vrij om accenten aan te brengen die de eigen kleur van een opleiding weergeven. Die kleur zal dan ook tot uitdrukking komen in het eindwerkstuk.

Voor de masterthesis geldt hetzelfde, met het verschil dat het verder ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden in de masteropleiding doorgaans een belangrijkere plaats inneemt, alleen al vanwege het feit dat het behalen van iedere juridische master in principe toegang geeft tot een promotietraject. Daarnaast worden er naast de reguliere masteropleidingen ook gespecialiseerde onderzoeksmasters aangeboden, waarin juist het opdoen van onderzoeksvaardigheden centraal staat. Bovendien wordt de ook voor de overige academische beroepspraktijk noodzakelijke verdieping pas in de masterfase bereikt. Dit komt onder andere tot uitdrukking in de plaatsing van de masterthesis in het curriculum, het doorgaans grotere aantal studiepunten dat in de master is ingeruimd voor het eindwerkstuk en de inhoudelijke eisen die daaraan worden gesteld.

6. Algemene kenmerken en doelstellingen van de bachelor- en masteropleidingen

Hierboven is reeds aangegeven dat het opleidingspalet breed is, zowel in aantal, in de gekozen specialisaties als in kleur. Dat neemt niet weg dat juridische opleidingen gemeenschappelijke kenmerken hebben – en moeten hebben. Deze kenmerken hoeven niet bij elke opleiding in dezelfde mate aanwezig te zijn, maar ze moeten in de kern van iedere juridische opleiding wel enige weerklink vinden. Hoe opleidingen dat concreet doen, ligt vast in de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van een opleiding.

In rechtswetenschappelijke bacheloropleidingen staan de volgende kenmerken centraal:

- a. de maatschappelijke functie van het recht;
- b. de kernbegrippen van de voornaamste rechtsgebieden binnen het recht: het privaatrecht, het staatsrecht, het bestuursrecht, het strafrecht, het Europees recht, het internationaal recht en, voor fiscale en notariële opleidingen, het belastingrecht;
- c. het recht als samenhangend systeem;

d. de theoretische grondslagen en de historische ontwikkeling van het recht en, voor fiscale en notariële opleidingen, de economische aspecten van het recht.

In rechtswetenschappelijke masteropleidingen wordt de kennis van één of meerdere rechtsgebieden of specifieke onderwerpen daarbinnen, verder verdiept. Centrale kenmerken zijn:

e. de maatschappelijke functie van het (rechts)gebied dat door de opleiding wordt bestreken, de grenzen alsook de betrekkelijkheid ervan;

f. verdieping of verbreding van de kernbegrippen van één of meerdere rechtsgebieden (het privaatrecht, het staatsrecht, het bestuursrecht, het belastingrecht, het strafrecht, het Europees recht en het internationaal recht);

g. de plaats van het bestreken rechtsgebied in het samenhangend systeem van het recht;

h. de theoretische grondslagen en de historische ontwikkeling van het rechtsgebied en, voor fiscale en notariële opleidingen, economische aspecten van het recht.

Met academische juridische opleidingen wordt voorts beoogd:

i. het verwerven van kennis van en inzicht in het recht, waarbij het recht wordt beschouwd mede in zijn Europese, internationale en rechtsvergelijkende context;

j. te reflecteren op de grenzen van het recht, alsook de betrekkelijkheid ervan;

k. het verwerven van academische en juridische vaardigheden. Daaronder wordt in dit kader verstaan:

1. het vermogen om als een academicus over het recht na te denken;

2. het vermogen om met vakgenoten en met niet-juristen vanuit de opgedane kennis en het verkregen inzicht te communiceren, gebruikmakend van een analytische houding en uitstekende spreek- en schrijfvaardigheden;

3. het vermogen tot het toepassen van een relevant wetenschappelijk instrumentarium;

4. het vermogen om deel te nemen aan het wetenschappelijk debat;

5. het vermogen om kennis te vergaren, te waarderen, te verwerken en toe te passen;

6. het vermogen om specifieke kennis op het gebied van het recht toe te passen in een bredere

wetenschappelijke, historische, filosofische, ethische en maatschappelijk-culturele context;

7. het vermogen om kritisch te kunnen omgaan met rechtsregels en rechtspraak en daarbij nieuwe oplossingen te zoeken en te vinden;

8. het vermogen om nieuwe ontwikkelingen en nieuwe rechtsgebieden bij te houden en te exploreren;

9. het vermogen om te gaan met de toenemende mondialisering, Europeanisering en internationalisering van het recht.

l. het ontwikkelen van academisch burgerschap dat besef inhoudt van een beroepsethische houding en bewustwording van de maatschappelijke context waarin het recht functioneert, alsmede de maatschappelijke verantwoordelijkheid die hiermee ontstaat voor de academisch opgeleide jurist.

BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

Kennis en inzicht (dublindescriptor)

Heeft aantoonbare kennis en inzicht, gebaseerd op de kennis en het inzicht op het niveau van bachelor en die deze overtreffen en/of verdiepen, alsmede een basis of een kans bieden om een originele bijdrage te leveren aan het ontwikkelen en/of toepassen van ideeën, vaak in onderzoeksverband.

1. De afgestudeerde kan zelfstandig de grondslagen van het geldende arbeidsrecht en sociaalverzekeringsrecht beschrijven, analyseren en beoordelen.
2. De afgestudeerde kan zelfstandig het arbeidsrecht vergelijken met andere juridische deeldisciplines en kan in het bijzonder de verhouding met het algemeen vermogensrecht analyseren en beoordelen.
3. De afgestudeerde kan zelfstandig het arbeidsrecht vergelijken met Europees en internationaal arbeidsrecht.
4. De afgestudeerde kan de verschillende deelgebieden binnen het arbeidsrecht met elkaar vergelijken, zoals het arbeidsovereenkomstenrecht en het sociaalverzekeringsrecht.

Vaardigheden/Toepassen kennis en inzicht (dublindescriptor)

Is in staat om kennis en inzicht en probleemoplossende vermogens toe te passen in nieuwe of onbekende omstandigheden binnen een bredere (of multidisciplinaire) context die gerelateerd is aan het vakgebied; is in staat om kennis te integreren en met complexe materie om te gaan.

5. De afgestudeerde kan zelfstandig arbeidsrechtelijke teksten analyseren, beoordelen en opstellen.
6. De afgestudeerde kan zelfstandig arbeidsrechtelijke vraagstukken analyseren en beoordelen in hun nationale, Europese en internationale context. De afgestudeerde kan in deze beoordeling zelfstandig inzichten van andere disciplines betrekken.
7. De afgestudeerde kan zelfstandig binnen een bepaalde tijdspanne een juridisch gefundeerd advies geven met betrekking tot arbeidsrechtelijke vraagstukken.

8. De afgestudeerde kan samenwerken bij het aandragen van oplossingen voor een arbeidsrechtelijk vraagstuk of een maatschappelijk vraagstuk met arbeidsrechtelijke elementen.

Attitude/ (Oordeelsvorming (dublindescriptor)

Is in staat om oordelen te formuleren op grond van onvolledige of beperkte informatie en daarbij rekening te houden met sociaal-maatschappelijke en ethische verantwoordelijkheden, die zijn verbonden aan het toepassen van de eigen kennis en oordelen.

9. De afgestudeerde kan zelfstandig een kritische visie vormen over de maatschappelijke rol van het arbeidsrecht. De afgestudeerde kan inzichten van andere disciplines in die visie betrekken.

10. De afgestudeerde kan zelfstandig wetenschappelijk arbeidsrechtelijk onderzoek opzetten, uitvoeren en verantwoorden en op basis daarvan een gefundeerde eigen visie geven.

11. De afgestudeerde kan in zijn oordeelsvorming ethische perspectieven betrekken.

Communicatie (dublindescriptor)

Is in staat om conclusies, alsmede de kennis, motieven en overwegingen die hieraan ten grondslag liggen, duidelijk en ondubbelzinnig over te brengen op een publiek van specialisten of niet-specialisten.

12. De afgestudeerde kan zelfstandig de analyse en beoordeling van een wetenschappelijk arbeidsrechtelijk onderzoek/arbeitsrechtelijk vraagstuk zowel schriftelijk als mondeling, presenteren en verdedigen ten overstaan van een juridisch en ten overstaan van een niet-juridisch onderlegd publiek.

Leervaardigheden (dublindescriptor)

Bezit de leervaardigheden die hem of haar in staat stellen een vervolgstudie aan te gaan met een grotendeels zelfgestuurd of autonoom karakter.

13. De afgestudeerde kan zelfstandig op zijn leerproces reflecteren en nieuwe ontwikkelingen in het arbeidsrecht signaleren en zich (zelfstandig) eigen maken en kan een wetenschappelijke vervolgstudie aangaan.

BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN HET PROGRAMMA

Samenstelling masterexamen Arbeidsrecht

Het masterexamen Arbeidsrecht bestaat uit:

- Onderzoekspadicum arbeid en onderneming	(RB26, 15 erts)
- Ontslagrecht	(RB27, 10 erts)
- Socialezekerheidsrecht	(RB79, 10 erts)
- Europees en internationaal arbeidsrecht	(RB45, 10 erts)
- Stage/Practicum arbeidsrecht	(RB46, 5 erts)
- Scriptie master Arbeidsrecht	(RS108, 10 erts)

OER Arbeidsrecht 2017-2018.

BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA

10.00	10.30	Aankomst en welkom	
10.30	12.30	Voorbereidend overleg en inzien documenten	
12.30	13.30	Lunch	
13.30	14.00	Gesprek met facultair management	
14.00	15.00	Gesprek met inhoudelijk verantwoordelijken alle opleidingen	
15.00	15.45	Gesprek met studenten B Rechtsgeleerdheid en B Fiscaal recht	
15.45	16.15	Overleg/pauze	
16.15	17.00	Gesprek met docenten bachelors	
17.00	17.30	Gesprek met leden van de opleidingscommissie voor de bachelors	
17.30	17.50	'Onderwijsgroep'	
Woensdag 14 februari 2018			
9.00	10.00	Voorbereidend overleg en inzien documenten	
10.00	11.00	Gesprek met studenten M Rechtsgeleerdheid	
11.00	12.00	Gesprek met docenten M Rechtsgeleerdheid	
12.00	13.00	Lunch	
13.00	13.45	Gesprek met studenten M Fiscaal recht	
13.45	14.30	Gesprek met docenten M Fiscaal recht	
14.30	14.45	Pauze	
14.45	15.15	Gesprek met leden van de opleidingscommissie Masterdomein Rechtsgeleerdheid en opleiding Fiscaal recht	
15.15	16.00	Gesprek met leden van de examencommissie Erasmus School of Law	
16.00	16.30	Pauze	
16.30	17.00	Gesprek met alumni Rechtsgeleerdheid	
17.00	17.30	Gesprek met alumni Fiscaal recht	
Donderdag 15 februari 2018			
09.00	10.00	Voorbereidend overleg en inzien documenten; spreekuur (9.30-10.00)	
10.00	10.45	Gesprek met studenten M Financieel recht en M Arbeidsrecht	Gesprek met studenten M Ondernemingsrecht en M Aansprakelijkheid en verzekering
10.45	11.15	Pauze en terugkoppeling	
11.15	12.00	Gesprek met docenten M Financieel recht en M Arbeidsrecht	Gesprek met docenten M Ondernemingsrecht en M Aansprakelijkheid en verzekering
12.00	13.00	Terugkoppeling tijdens de lunch	
13.00	13.45	Gesprek met studenten M Commercial Law	Gesprek met studenten M Togamaster en M Recht van de gezondheidszorg
13.45	14.15	Terugkoppeling	
14.15	15.00	Gesprek met docenten Commercial Law	Gesprek met docenten M Togamaster en M Recht van de gezondheidszorg
15.00	15.30	Terugkoppeling	
15.30	16.00	Inzien documenten en overleg	
16.00	16.30	Rondleiding	
16.30	17.00	Gesprek met alumni M Financieel recht en M Arbeidsrecht	Gesprek met alumni M Ondernemingsrecht en M Aansprakelijkheid en verzekering
17.00	17.15	Terugkoppeling	
17.15	17.45	Gesprek met alumni Commercial Law	Gesprek met alumni M Togamaster en M Recht van de gezondheidszorg

Vrijdag 16 februari 2018		
09.00	10.00	Eindgesprek met formeel verantwoordelijken
10.00	12.30	Opstellen voorlopige bevindingen
12.30	13.30	Pauze en lunch
13.00	15.30	Opstellen voorlopige bevindingen
15.30	16.00	Vorbereiden mondelinge rapportage (panel intern)
16.00	16.30	Mondelinge rapportage voorlopige bevindingen

BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek 10 eindwerken bestudeerd van de masteropleiding Arbeidsrecht. De studentnummers van de eindwerken zijn bekend bij QANU en kunnen op verzoek worden opgevraagd.

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Studiemateriaal, waaronder toetsopgaven en een representatieve selectie handboeken, van de volgende cursussen:
 1. Onderzoekspracticum Arbeid en Onderneming
 2. Ontslagrecht

- Verslagen commissies
 - o Examencommissie
 - Jaarverslag EC 2014-2015
 - Jaarverslag EC 2015-2016
 - Jaarverslag EC 2016-2017
 - o OC bachelor Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht verslagen
 - Jaarverslag OC bachelor RG FR 2016-2017
 - OC bachelor RG-FR 2017-03 Conceptverslag 5 september 2017
 - OC bachelor RG-FR 2017-14 Verslag OC bachelor 10 jan 2017
 - OC bachelor RG-FR 2017-24 Verslag OC bachelor 6 maart 2017
 - OC bachelor RG-FR 2017-33 Verslag 23 mei 2017
 - OC bachelor RG-FR 2017-46 Verslag OC bachelor 3 juli 2017
 - OCBA 2017-13 verslag OC Rechtsgeleerdheid 14 juni 2016 (oude stijl)
 - o OC Master Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht verslagen
 - Jaarverslag OC master RG FR 2016-2017
 - OCMA 2016-16_verslag vergadering 20161129
 - OCMA 2016-19_verslag vergadering 20170109
 - OCMA 2016-22_verslag vergadering 20170314
 - OCMA 2016-28 Verslag OC MASTER 23052017
 - OC-MA RG-FR 2017-08 Verslag bijeenkomst 28112017
 - OC-MA RG-FR 2017-15 verslag_concept1
 - o OC oude stijl
 - Jaarverslag OC RG 2014-2015
 - Jaarverslag OC RG 2015-2016
 - Jaarverslag OC RG 2016-2017

- Instroom en rendementen
 - o 20180212 Cohorten-rendementen ESL

- Student-docentratio
 - o Studoc-ratio ESL

- Financiering onderwijs
 - o 20180212 Notitie financiën ESL

- Erasmus Honours Law College
 - o Notitie Erasmus Law Honours College

- Landelijke evaluaties en keuzegids
 - o Keuzegids Bachelor Fiscaal recht 2018
 - o Keuzegids Bachelor Rechtsgeleerdheid 2018
 - o Keuzegids masters 2017
 - o Links keuzegidsen

- NSE 2016
 - o 50700 B Rechtsgeleerdheid
 - o 56469 B Criminologie
 - o 56827 B Fiscaal Recht

- 60084 M Rechtsgeleerdheid
- 60086 M Financieel Recht
- 60222 M Arbeidsrecht
- 60408 M Ondernemingsrecht
- 60449 M Aansprakelijkheid en verzekering
- 60451 M Recht van de Gezondheidszorg
- 60452 M Commercial Law
- 66827 M Fiscaal Recht
- NSE2016_ESL
- NSE 2017
 - 50700 B Rechtsgeleerdheid17
 - 56827 B Fiscaal Recht17
 - 60084 M Rechtsgeleerdheid
 - 60222 M Arbeidsrecht
 - 60408 M Ondernemingsrecht
 - 60449 M Aansprakelijkheid en verzekering
 - 60451 M Recht van de Gezondheidszorg
 - 66827 M Fiscaal Recht
 - NSE 2017-general ESL
 - NSE 2017-general ESL2
 - NSE 2017-general ESL3
- Curriculumevaluaties masters
 - A&V mastcurrevalrapport 2015-2016
 - ARBr mastcurrevalrapport 2015-2016
 - CL CCL mastcurrevalrapport 2015-2016
 - CL MTL mastcurrevalrapport 2015-2016
 - FINr mastcurrevalrapport 2015-2016
 - FISCr mastcurrevalrapport 2015-2016
 - ONDr mastcurrevalrapport 2015-2016
 - RG IEPL mastcurrevalrapport
 - RG PRIVr mastcurrevalrapport 2015-2016
 - RG S&B mastcurrevalrapport 2015-2016
 - RG STRAF mastcurrevalrapport 2015-2016
 - RvdG mastcurrevalrapport 2015-2016
- Bachelor 1 essays: sample
- Rapporten vaardighedenonderwijs
 - Rapport Vaardigheden bachelor Fiscaal recht
 - Rapport Vaardigheden bachelor Rechtsgeleerdheid
- Double Degrees en 'stapelen' opleidingen
 - Double Degree Masters
 - Double Degrees
 - Opzet mr.drs.-programma
 - Schema Bedrijfskunde en Rechtsgeleerdheid definitief
 - Stapelen van bacheloropleidingen
 - Stapelen van masteropleidingen minus DD
- Examencommissie
 - 10 04 12 Notulen verg.ex.cie.RG
 - 10 06 29 Notulen verg.ex.cie.RG def
 - 11 06 21 Notulen verg.ex.cie.ESL def
 - 11 06.21 Notulen verg.ex.cie. en DB-OW def
 - 11 10 31 Notulen verg.ex.cie.ESL def
 - 11 11 14 Notulen verg.ex.cie. en DB-OW def
 - 12 03 07 Notulen verg.ex.cie.ESL def
 - 12 03 26 Standpunt EC inzake compens toet en her
 - Notulen van 13 04 15-def

- Verslagen OC uit 2011 en 2012
 - o OC 2011 -14 Verslag 26 april 2011
 - o OC 2011-4 Verslag 21 februari 2011
 - o OC 2011-27 Verslag opleidingscommissie 29 juni 2011
 - o OC 2012-01 Verslag Opleidingscommissie Rechtsgeleerdheid 29 november 2011
 - o OC 2012-16 Verslag Opleidingscommissie Rechtsgeleerdheid 16 oktober 2012
 - o OC 2012-22 Verslag Opleidingscommissie Rechtsgeleerdheid 27 november 2012
- BSA
 - o BSA vt cumulatief tm cohort 2016
 - o BSA-Rendementen EUR voor en na NN
 - o Rapportage Onderzoek Doorwerking Nominaal is Normaal aan de EUR
 - o Rapportage Risbo Onderzoek Compensatoir Toetsen ESL
- E-learning ESL
- International Trade Law overview
- Aanvullend bericht compensatoir toetsen d.d. 18 mei 2018